

Maria Cichońska

JOŠ O „UHODANIM BRAZDAMA” ILITI SLAVENSKIM VEZNICIMA

dr. sc. Maria Cichońska, Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytet Śląski, cichom7@interia.pl, Sosnowiec, Poljska

prethodno priopćenje

UDK 811.16'367.634

rukopis primljen: 26. 10. 2015.; prihvaćen za tisak: 22. 12. 2015.

U članku se govori o prirodi onih funkcionalnih riječi (polj. wyrazy funkcyjne, engl. function words, njem. Funktionwörter) koje se u tradicionalnom jezikoslovlju, odnosno u gramatikama i u većini radova nazivaju veznicima. Na temelju uvida u slavističku literaturu zaključuje se da se tim funkcionalnim riječima u nacionalnim lingvistikama pristupalo sporadično, istraživanja su se provodila raspršeno, primjenjivale su se različite metodologije, a rezultate gramatike često nisu bilježile. Iako je u posljednje vrijeme slavističko jezikoslovlje sve češće zainteresirano za taj tip funkcionalnih riječi, još ne postoje njihovi sintetički opisi i interpretacije. S obzirom na težinu problema članak ima karakter skice u kojoj se podsjeća na opće značajke tradicionalnih veznika, zatim daje kratak pregled metodologija dosadašnjih istraživanja te predlažu novi smjerovi istraživanja, i to ne samo tradicionalno shvaćenih veznika nego i šire – drugih veznih sredstava koja su nastala morfološkom derivacijom primarnih veznika ili njihovom funkcionalnom derivacijom. Izabrani dijakronijski aspekt u pristupu veznim sredstvima ima za cilj pokazati tendencije njihova evoluiranja. Rad ima odlike kontrastivnog pristupa jer se u istraživanju problema koristi uglavnom građa hrvatskoga (i šire štokavskog materijala) te poljskog, uz osvrt i na druge slavenske jezike.

Ključne riječi: veznik; vezna sredstva; funkcija veznika; hrvatski jezik; poljski jezik

1. Uvod

Autorica opsežne monografije o poljskim veznicima Jadwiga Wajszczuk (Wajszczuk 1997) navodi:

„Hoće se reći da su veznici poput uhodanih brazda kojima se od pamtivijeka kreće ljudska misao, poput putova, poznatih, utabanih, koji pripadaju svima, koji na sebe ne privlače pozornost jer se zna odakle i kamo vode [...] Veznici znače neprestanu analizu

*i nadzor nad time što govorimo, prije svega način na koji ostvarujemo svoje dijaloške obveze prema partneru*¹ (Wajszczuk 1997: 306).

Ovaj citat dobro osvještava prirodu vrste riječi koja se godinama činila gotovo prozirna, očigledna i prilično jednostavna, i koja se redovito nalazila na zadnjem mjestu u tradicionalnim klasifikacijama vrsta riječi. Veznici od svih funkcionalnih riječi imaju najjače izraženu glavnu inherentnu osobinu – *spособnost povezivanja* jezičnih elemenata, koja se može smatrati njihovom kategorijalnom značajkom.² U usporedbi s drugim funkcionalnim elementima kojima nije svojstvena tako izrazita kategorijalnost (npr. prijedlozi, čestice) ta njihova funkcionalna kategorijalnost ostavlja dojam da su oni po svojoj prirodi jednostavniji.

2. Iz metodologije istraživanja veznika

Zanimanje se za elemente koji spajaju riječi i rečenice pojavilo već u 18. stoljeću u krugu filozofa. Prisutno je u prilično (ne)poznatom dijalogu G. W. Leibniza (objavljenom 1765.) s djelom J. Lockea iz 1690. godine.³ U tom dijalogu Lockeove poglede na veznike predstavlja izvjesni Filalet, dok Teofil – autorov *porte parole* – komentira njegove teze.⁴ Locke je u svoje vrijeme bio svjestan činjenice da taj skup jezičnih elemenata nije neophodan u jezicima, a ipak je teško zamisliti jezik koji ih nema u svojem sustavu. Takvo se neosporivo mišljenje ponavlja i kod drugih autora, što ističe i autorica spomenute monografije o veznicima:

„Veznici nisu nužni za ustrojavanje rečenica, ali su potrebni, moraju se u rečenici doticati nečeg vrlo važnog što je potrebno ili čak i neophodno da povezuje rečenice u skladan smisleni lanac” (Wajszczuk 1997: 7).⁵

Slično je mišljenje iskazao već Tomo Maretić, autor prvih opširnijih istraživanja veznika koja su u slavistici započela upravo u hrvatskom jezikoslovlju u dalekim osamdesetim godinama 19. stoljeća, u svome radu o slavenskim veznicima.⁶ Maretićeva opsežna studija, temeljena na ondašnjoj mladogramatičkoj metodologiji, koja je nametala prije svega dijakronijski pristup i kombinirala ga sa sinkronijskim, iskazala je velik interes za tu vrstu riječi neposredno „povezanih sa sintaksom”.⁷ Maretić je smatrao

¹ „Chciałoby się powiedzieć, że spójniki są jak utarte koleiny, którymi toczy się od wieków ludzka myśl, jak drogi, znane i wygodne i wszystkim przynależne, nie skupiające na sobie uwagi - wiadomo, skąd i dokąd prowadzą... Spójniki to nieustanna analiza i nadzór nad tym, co mówimy, to przede wszystkim sposoby wywiązywania się z dialogicznych zobowiązań wobec partnera” (prijevod M. C.).

² V. npr. Badurina, Palašić 2012.

³ Leibniz 1955; Wajszczuk 1997: 6–7.

⁴ Leibniz 1955.

⁵ „Spójniki nie są do budowania zdania konieczne, ale muszą dotyczyć w zdaniu czegoś bardzo istotnego, skoro są potrzebne, czy może niezbędne, do ‘wiązania’ zdań w składny łańcuch rozmyślań” (prijevod M. C.).

⁶ Nema nikakva dokaza koji bi svjedočio da mu je Leibniz bio inspiracija za istraživanje.

⁷ Jedan od većih radova koji je objavljen u šezdesetim godinama u poljskom jezikoslovlju dijakronijski je rad L. Bednarczuka (Bednarczuk1967), o kojem će još biti govora.

da veznici nisu neophodni u jeziku i da najvjerojatnije ne predstavljaju jezičnu univerzaliju, te da su po svojoj prirodi vrlo složeni, o čemu svjedoči, između ostalog, jedno od njegovih zapažanja: „nijesu ni veznici, kao ni druge riječi u jeziku, postojale po zakonima stroge, naučne logike, nego se ljudsko mišljenje i imenovanje razvijalo uporedo s jezikom” (Maretić 1887: 3).⁸ Na temelju (prilično bogate) suvremene literature koja se bavi problematikom veznika i iz jezične prakse danas se zna da su u slavenskim jezicima (i šire) mogući iskazi (kratki tekstovi) izgrađeni bez odgovarajućih veznika, najčešće iz razgovornog i umjetničkog stila u kojima je namjerna bezveznička organizacija stilogena.

Maretićev rad ipak zadugo nije potaknuo daljnja detaljnija istraživanja. Znanje o jednoj „manje važnoj” vrsti riječi, koje se iz klasičnih gramatika snagom tradicije preslikavalo u slavenske gramatike, prilično dugo nije napredovalo jer ni predstrukturalistička ni strukturalistička metodologija nisu bile pogodne za istraživanje funkcionalnih riječi.⁹

Rijetki radovi objavljeni u međuraću postupno su širili znanje o veznicima. Međutim te su se spoznaje slabo primjenjivale u pristupu veznicima u gramatikama. Valja spomenuti da se iznimkom može smatrati poljska sintaksa Zenona Klemensiewcza iz 1937. godine, gotovo zaboravljena, u kojoj je autor predstavio sličnosti i razlike između povezivanja prijedloga s imeničkim riječima i povezivanja koju ostvaruju veznici (Klemensiewicz 1937).

Opširno predstavljajući smjerove istraživanja veznika u poljskoj, ruskoj i engleskoj jezičnoj literaturi Wajszczuk u spomenutom radu (1997) izdvaja prije svega dva izrazita smjera – sintaktički, prema kojemu su veznici samo prazni pokazatelji relacija između povezanih elemenata, i logički, kojemu je izvor u logici i semantici, koji promatra veznike kao metatekstne elemente koji ipak (manje ili više) imaju svoje značenje (Wajszczuk 1997: 103 et. pass.). Kako im cilj nije bio detaljnije obraditi problematiku funkcionalnih riječi, reprezentativne deskriptivne gramatike slavenskih jezika u drugoj polovici 20. stoljeća veznike najčešće predstavljaju po naslijeđenoj shemi – kao elemente koji povezuju riječi i rečenice, i uz tradicionalne morfološke i vrlo pojednostavljene sintaktičke definicije navode samo njihov inventar.¹⁰ Jedno je od važnih zapažanja u hrvatskoj gramatici (Gramatika 1995: 281), koja ne samo da navodi elemente ... *koji služe samo kao veznici...* nego zapaža i sljedeće: „Kao veznici upotrebljavaju se i **riječi nekih drugih vrsta**. Takvi se veznici zovu nepravi veznici”.¹¹

U pristupu se veznicima bitno ne razlikuju ni one suvremene gramatike za koje se smatra da ispunjavaju uvjete suvremene lingvistike i koje su uključile novo teorijsko znanje – veznici se i dalje predstavljaju uglavnom na morfološkoj i na sintaktičkoj razini kao jedinice koje povezuju određene tipove rečenica. Tako iznenađuje činjenica da se

⁸ Citat prema jeziku i pravopisu originala.

⁹ Maretić 1887–1888.

¹⁰ Primjer takva pristupa predstavlja prilično opširan pregled veznika u slovačkom jeziku u priručniku *Morfologia slovenského jazyka* (Dvonč 1966: 679–745), gdje se veznici nabrajaju te se opisuju njihova morfolologija i u općim crtama funkcije u rečenici.

¹¹ Istakla M. C.

naprimjer akademska gramatika poljskog jezika (Gramatyka 1984), koja je zasnovana na semantičkim i logičkim načelima, govoreći o sintaktičkim operatorima (tzv. *wskaźniki*), koncentrira isključivo na problem akomodacije predikata i argumenata na morfološkoj razini te predstavlja tipove relacija među njima dok priroda veznika u njoj nije posebno obrađena.

Prijedlog Ive Pranjkovića da se cijeli skup funkcionalnih riječi koje služe povezivanju jezičnih elemenata podijeli na *veznike* (parataktičke *konjunktore* i hipotaktičke *subjunktore*) na razini skupa riječi i rečenica (u gramatici) te *konektore* (koji obuhvaćaju sva vezna sredstva – od jednostavnih, „starih” veznika do složenih) u tekstu od velike je važnosti (Pranjković 2004). Takva podjela heterogenog skupa veznih sredstava po određenim načelima daje jasnu predodžbu o toj vrsti; iako pojednostavljena, vrlo je poželjna u školskoj, pa čak i u sveučilišnoj nastavi. U radovima koji se oslanjaju na načela semantičko-logičke sintakse rabi se i termin *operator*, preuzet iz logike i logičke sintakse, pod kojim se podrazumijeva element koji povezuje varijable.¹²

I rječnici lingvističke terminologije u predstavljanju su prirode veznika daleko od zadovoljavajućeg stanja – npr. prvi poljski lingvistički rječnik (Gołąb, Heinz, Polański 1970) te Crystalov (Crystal 1975) problematici veznika pristupaju vrlo površno, dok Traskov rječnik u skladu s angloameričkom tradicijom u određenju veznika polazi od tzv. definicije nabiranja (Trask 2005): „veznici – **Vrsta riječi** u koju pripadaju riječi poput *i* i *ili*. Najčešće veznici spajaju dvije ili više riječi istih kategorija.” I dalje se oslanja na engleski jezik kad navodi: „danas se u engleskoj gramatici oznaka **veznik** obično primjenjuje samo na malu skupinu riječi, većinom *and* ‘i’ i *or* ‘ili’, koji se inače tradicionalno nazivaju nezavisni, koordinacijski veznici... dok su tradicionalni gramatičari u veznike ubrajali i zavisne, subordinacijske veznike /.../ ili podrednike, subordinatore. Te riječi poput *...ako... kadgod... nakon* uvode priložnu surečenicu.” I dalje Trask piše: „Tradicionalno su gramatičari veznicima smatrali i **dopunjivače**... poput *that* ‘da’ i *wether* ‘je li’ /.../ te se riječi također ponašaju različito i danas se smještaju u posebnu vrstu”. Traskovoj definiciji veznika u hrvatskom izdanju njegova rječnika priređivači dodaju ovu nadopunu: „U hrvatskoj se gramatici oznaka veznik još uvijek primjenjuje na veliku skupinu riječi i obuhvaća i *zavisne, subordinacijske* veznike. Veznici se prema značenju i službi dijele na **nezavisne** veznike, u koje pripadaju /.../ te na **zavisne** /.../”. Nabrajaju se samo osnovna vezna sredstva koja se nalaze u gramatikama i koja su u općoj uporabi suvremenih govornika (Trask 2005: 283).

U literaturi na slavenskom jezicima nedostaje preglednih radova, stoga su poželjni radovi poput onih objavljenih u posljednje vrijeme – Rajke Glušice (Glušica 2012) i Ismaila Palića (Palić 2012), koji daju detaljniju sliku postupnog razvoja (ili stagnacije) znanja o veznicima u štokavskim gramatikama.

Takva je situacija bila posljedica toga što različita semantička istraživanja dugo nisu bila dovoljno povezana sa sintaksom, a problemi su veznih sredstava ostajali na

¹² Ovaj je termin nastao u krugu tzv. poljske, točnije lavovsko-varšavske logičke škole prije Drugoga svjetskog rata, tj. u radovima koji rabe njezinu metodologiju, i funkcionirao je kao sinonim za veznik.

margini lingvističkih interesa.¹³ Tek se nastanak i razvoj novih smjerova – semantike, pragmatike i gramatike teksta – pokazao prijelomnim, jer su nove teorije omogućile istraživanja funkcionalnih riječi, pa tako i veznika, u znatno širem kontekstu, ne samo u nadrečeničnim stukturama nego i šire – u *diskursu*.

U suvremenom se jezikoslovlju, s obzirom na količinu te heterogenost i složenost skupa elemenata koji povezuju jezične jedinice, utemeljenim čini termin *vezno sredstvo/vezna sredstva* (Badurina, Palašić 2012), jer on adekvatno obuhvaća cijelu izdiferenciranu grupu funkcionalnih jezičnih jedinica, ne samo onih najstarijih nego i onih koje su se s vremenom pojavljivale kao posljedica jezičnog razvoja, raslojavanja, oblikovanja stilova i podstilova te stvaranja novih žanrova. Novija su vezna sredstva rezultat povezivanja veznika s drugim funkcionalnim riječima, prije svega s česticama, zatim i priložima. Takva je opća tendencija evoluiranja veznika vidljiva u svim slavenskim jezicima.¹⁴

3. O prirodi veznika i drugih veznih sredstava

Izrazito distinktivno sintaktičko (kategorijalno) obilježje veznika – njihova sposobnost povezivanja jezičnih elemenata – uzrok je tomu da je osnovna podjela veznika, zastupljena u gramatikama i nekim rječnicima lingvističkih termina, prividno udovoljavala spoznajama o njima i bila je prihvatljiva, prije svega u osnovnoj školi te u praktičkoj nastavi sintakse jezika. Međutim daleko je to od pristupa koji bi pokazao njihovu kompleksnost. Jedan je od osnovnih razloga bio metodološke prirode – nedovoljno se istraživala i razlikovala semantička i formalna ovisnost sintaktičkih struktura koje povezuju veznici. Kako to često u jeziku biva, mnogobrojni primjeri pokazuju da sintaktičke strukture koje odslikavaju izvanjezičnu zbilju u mnogim slučajevima ne predstavljaju ipak jednostavne i jednoznačne odnose kako to najčešće bilježe gramatike.

Tradicionalan stav u lingvistici glasi da je *veznik* riječ koja prije svega ima ulogu *sintaktičkog pokazatelja*, kako je predstavljen u natuknici u poljskoj enciklopediji lingvistike (EJO 1996, 2003), jednom od rijetkih izvora koji daje opširnije informacije u natuknici *spójnik* (*veznik*). U EJO se ulazi dublje u bit veznika, no i ona iz razumljivih razloga ne razrađuje podrobnije njihovu prirodu i složenost. U prilično opširnoj enciklopedijskoj natuknici ističe se da je u rečeničnim stukturama bitna prije svega semantička ovisnost i s obzirom na nju veznici se mogu podijeliti na one koji su samo sintaktički pokazatelji koherencije među dvjema rečenicama i sadržajima, i kao takvi imaju samo intratekstnu ulogu, te na one u kojima nema semantičke ovisnosti o sadržaju. S obzirom na to rečenice se povezuju na dva načina: na jedan kad se povezuju dvije rečenice koje nisu ovisne jedna o drugoj, ali ipak na osnovi različitih čimbenika omogućuju da se stvori koherentan tekst, a na drugi kad se povezuju rečenice koje se tradicionalno smatraju hipotaktičkim i koje mogu izražavati različite, neovisne sadržaje, npr. *Šuma je*

¹³ Na takvu situaciju skrenuo je pozornost već G. Leech u počecima razvoja semantičkih istraživanja (Leech 1974).

¹⁴ V. npr. Bednarczuk 1967, Krajčović 1986.

*lijepa kada sija sunce. Ivo zna da mora dovršiti posao.*¹⁵ Uzrok takva preuskog shvaćanja veznika rezultat je činjenice da se u razmatranju veznika rijetko uzimala u obzir uzajamna povezanost elemenata koje oni povezuju, prije svega priroda gramatičkog predikata.¹⁶

Značajan korak u rasvjetljavanju problematike veznika predstavlja spomenuta monografija Jadwige Wajszczuk. U njoj je na materijalu poljskih tradicionalnih veznika provedena detaljna semantička i logička analiza veznika i sintaktičkih struktura koje oni povezuju. Za razliku od većine autora Wajszczuk polazi od pretpostavke da vezna sredstva imaju svoje značenje, koje je slabije ili jače izraženo. Polazeći od dubinskih struktura koje povezuju veznici, autorica pokazuje mehanizme spajanja prihvatljivih jezičnih struktura (i blokiranje neprihvatljivih), često također u kontekstu pratećih presupozicija i implikatura, te pokazuje ulogu negacije koja omogućuje ili sprečava povezivanje. Na izabranim primjerima pretražuje utjecaj rečeničnog naglaska i ulogu veznika u tematsko-rematskoj organizaciji dane strukture. Knjiga, kako bi se moglo očekivati, ne sistematizira konačno značenja veznika niti pokušava odrediti konačna značenijska polja kako bi se dala sinteza. Minucioznom je semantičkom i logičkom analizom autorica ostvarila maksimalno duboku i podrobnju semantičku interpretaciju izdiferenciranog materijala koji čine jednostavni autorski primjeri te primjeri iz tekstova, uglavnom iz književnosti. Veznike predstavlja kao metaiskaze, što oni nesumnjivo i jesu jer funkcioniraju (odlukom govornika) kao svojevrsni komentari sadržaja obiju povezanih rečenica, te rad nedvojbeno pokazuje da valja istraživati cijelu tročlanu strukturu.¹⁷ Semantičke komponente koje čine sadržaj veznika moraju se slagati s povezanim sadržajem, tj. biti u skladu s njegovom predikatno-argumentnom i tematsko-rematskom strukturom.¹⁸ Važnost je ovog rada prije svega u upućivanju na veliku složenost prividno jednostavno povezivanih elemenata (predikatno-argumentnih struktura), odnosno u zornom pokazivanju kako je složene, ali uobičajene strukture nerijetko vrlo teško dekonstruirati, čak i jezikoslovcima. Budući da je nemoguće pretražiti sve potencijalne strukture, ostaje otvorenim pitanje može li se doći do predvidljivih, tj. rekurencijskih načela organizacije sintaktičkih struktura s određenim veznicima. Postavlja se također pitanje o granici lingvističke interpretacije i praktičnog smisla daljnjih istraživanja prema toj metodologiji.

Svojevrsna je dopuna te monografije autoričin kasniji članak u kojem se ona postavljanjem jednostavnog pitanja *što zapravo spajaju veznici*¹⁹ još jednom vraća na problematiku jednostavnih veznika kako bi pomoću komponentne analize uputila na

¹⁵ Takve rečenice, kao što se zna, da bi ostvarile koheziju, moraju ispuniti određeni uvjet, tj. na semantičkom planu moraju biti povezane komplementarnim sadržajem koji ispunjava logički kriteriji kao odraz ljudskog znanja o svijetu, a zatim se povezuju i na gramatičkom planu.

¹⁶ Predikat je ovdje shvaćan u tradicionalnom smislu, kao glavni element rečenice.

¹⁷ Metajezična priroda veznih sredstava nije ipak, kako se čini, oblikovna, o čemu će biti govora dalje u radu.

¹⁸ Elementi koji se spajaju moraju ispuniti osnovni uvjet – imati pravilnu kolokaciju.

¹⁹ *Co właściwie spójniki łączą?* Pitanje je istovremeno i naslov članka, v. Wajszczuk 2011.

složenost glagola *povezivati*, s obzirom na to da se on može odnositi na različite elemente niza gramatičkih i semantičkih, pa i nekih drugih aspekata.

Strukture s veznicima donekle su bliske konstrukcijama prijedloga s imeničkim riječima. Osnovna je razlika u tome što se sintagme s prijedlozima mogu u procesu konverzije leksikalizirati i osamostaliti tvoreći nove značenjske jedinice, dok kod spoja veznika s riječima i rečenicama to nije moguće.²⁰ Dok su jedna vezna sredstva fakultativna, druga su obligatorna. Tako veznik *i*, koji je zavisno od pragmatičke situacije obligatoran ili neobligatoran, povezuje riječi, npr.

hrv. *Mačka (i) pas se rijetko vole.*

te poljski:

polj. *Kot (i) pies się lubią.*

ili u sastavnim rečenicama, u kojima mora biti ispunjen uvjet semantičke kohezije:

hrv. *Ulicom ide autobus i šetaju dva psa.*

prema neovjerenom:

**Ulicom ide autobus i sija mjesec.*

Međutim podrobna analiza rečenica povezanih pomoću *i* pokazuje da taj veznik npr. u poljskom jeziku može povezivati čak devet članova koji, ostajući u raznim odnosima, predstavljaju različite relacije, a iste su relacije moguće u hrvatskom i drugim jezicima nastalim na štokavskoj osnovici, tj.:

a) usporednost, npr.

Wędrował po górach i zbierał okazy górskich rosin.

Šetao je planinama i brao planinsko cvijeće.

b) zaključivanje, npr.

Jestem człowiek żywy i muszę się bronić.

Ja sam živ čovjek i moram se braniti.

c) suprotnost, npr.

Chciał się bronić i nie mógł wykrztusić ani słowa.

Htio se braniti i nije mogao izustiti ni jednu riječ.

d) dopuštanje, npr.

Leczy się u najlepszych lekarzy i nie ma poprawy.

Liječi se kod najboljih lječnika i nema poboljšanja.

e) uzročno-posljedična relacija, npr.

Błagałam go, by został, i został.

Molila sam ga da ostane i ostao je.

²⁰ Na problem bliskosti prijedložnih i vezničkih struktura skrenuo je pozornost poljski sintaktičar Zenon Klemensiewicz (Klemensiewicz 1937).

f) slijed zbivanja, npr.

Usiadł i zapalił papierosa.

Sjeo je i upalio cigaretu.

g) umetanje, npr.

Przewiduję, i nie bez podstaw, że chłopiec nie zda do następnej klasy.

Predviđam, i to ne bez temelja, da momak neće proći u iduću razred.

h) rastavnost, npr.

Wieczorami grywaliśmy w karty i czytaliśmy książki.

Navečer smo igrali karte i čitali knjige.

i) pogodba, npr.

Jeszcze raz tak powiesz i dostaniesz.

Još jedanput tako reci i dobit ćeš svoje.²¹

Sličan je primjer veznika *a*, koji povezuje suprotne rečenice i koji također nije obligatoran, ali ne pruža toliko različitih mogućnosti povezivanja rečenica kao *i* jer povezuje članove koji ostaju u suprotnoj relaciji.²²

Npr.

hrv. *Ja ću raditi, a ti spavaj.*

Ja ću raditi, ti spavaj.

polj. *Ja będę pracować, a ty śpij.*

Ja będę pracować, ty śpij.²³

hrv. *Ja ću raditi, a* lišće neka pada na zemlju.*

polj. *Ja będę pracować, a* liście niech spadają z drzew.*

Fakultativnost nekih veznika u rečenici proizlazi iz (najmanje) dviju činjenica: 1. obje rečenice ostaju u tijesnoj logičkoj i semantičkoj vezi, što često ovisi o stilu, tj. moguće je u stilovima s manje strogim načelima organizacije (razgovorni i književno-umjetnički), dok je kod onih koji imaju zadanu organizaciju (administrativni, znanstveni) vezno sredstvo obligatorno, i 2. rečenični se naglasak može pojaviti fakultativno na veznom sredstvu, zavisno od pragmatičke situacije, ističući veznik, pojačavajući njegov sadržaj. S obzirom na mnoge sličnosti i podudaranja u strukturi slavenske rečenice, navedeni su primjeri još jedan dokaz tipoloških sličnosti među slavenskim jezicima na sintaktičkoj razini.

Postoje međutim vrste rečenica kod kojih nema mogućnosti ispuštanja veznog sredstva, npr. pogodbene, atributivne, adverbzativne, što znači da su njihova vezna

²¹ Poljski primjeri iz Wajszczuk 1997: 115–116.

²² Vidi dalje o evoluciji veznika *i* i *a* u poljskom jeziku.

²³ Oba konvencionalna pravopisna znaka, zarez i točka, imaju istu vrijednost u govorenom obliku.

sredstva ili izrazito semantizirana, tako da se bez njih ne može ostvariti relacija između dviju rečenica, ili vrsta relacije koju uvodi veznik, npr. pogodbeni, to ne dopušta:

hrv. *Ako budem išla liječniku, svratit ću do tebe.*

polj. *Jeśli będe u lekarza, zajędę do ciebie.*

hrv. *Da sam to znala, nikad ne bih pristala na takve uvjete.*

polj. *Gdybym była o tym wiedziała, nigdy bym nie przystała na takie warunki.*

Imajući u vidu bit logičkih relacija koje su nastale (ipak) na osnovi prirodnog jezika, ne može se govoriti o njihovoj slabijoj ili jačoj prirodi, jer one jednostavno postoje ili ne postoje, no na razini prirodnog jezika, s obzirom na njegovo obilježje *skalarnosti*, koja se ostvaruje na različite načine, postoji i u tom slučaju mogućnost jačeg ili slabijeg načina izražavanja sadržaja prirodnog jezika.²⁴

Relativne su zamjenice vezna sredstva koja unose kategorijalne informacije o padežu, rodu i broju subjekta zavisne surečenice, tako da se može govoriti o njihovu vrlo uopćenom značenju, dok je kod sredstava koja nisu nosioci tih kategorija, kao što su štok. *da*, polj. *jeśli / jeżeli, ili, albo* itd. značenje vidljivo tek nakon dekomponiranja značenja, odnosno ta sredstva predstavljaju vrstu indefinibilija (*da* u veznoj funkciji) koja ne podliježu takvoj proceduri, npr.:²⁵

hrv. *Studenti koji idu na stipendije u inozemstvo vraćaju se s novim znanjem i iskustvom.*

polj. *Studenci, którzy wyjeżdżają na stypendia za granice, wracają z nową wiedzą i doświadczeniem.*²⁶

Dok neki slavenski jezici, npr. hrvatski (i ostali temeljeni na štokavskoj osnovici), kod redupliciranoga disjunktivnog veznika *ili... ili* dopuštaju redukciju jednog člana:

hrv. *Ili ćeš me poslušati ili ćeš preuzeti odgovornost. Slušaj me ili preuzmi odgovornost.*

drugi, npr. poljski jezik s odgovarajućim veznikom *albo*, ne dopušta takvu mogućnost:

polj. *Albo mnie posłuchasz albo weźmiesz na siebie odpowiedzialność.*

Istraživanja teksta često nameću pitanje mogu li vezna sredstva osim jedinica na sintaktičkoj razini predstavljati i jedinice na drugim planovima, npr. pragmatičkom i stilskom. Čini se da neka sredstva u jednom kontekstu imaju status obligatornih sintaktičkih jedinica, dok u drugom mogu predstavljati samo stilske i pragmatičke jedinice. Dakle, postavlja se pitanje preslikava li se takva situacija samo na vrstu

²⁴ Skalarnost jezika, kao jedna od njegovih osnovnih značajki koju posebno ističu kognitivisti, nije dosada bila dovoljno razmatrana u jezikoslovnoj teoriji. Jedan je od njezinih najvidljivijih pokazatelja kategorija stupnja pridjeva, a vidljiva je i na semantičkom planu u značenju glagolskih predikata, npr. *šaptati – govoriti – vikati* itd.

²⁵ Dekomponiranje značenja trebalo bi izvršiti po metodologiji koju primjenjuje leksička semantika, tj. na osnovi komponentne analize.

²⁶ U poljskom jeziku uz *który – mn. którzy*, koji je nosilac potkategorije muške osobe, postoji oblik *która – mn. które*, koji izražava potkategoriju ne-muške osobe zajedno s muškim (gramatičkim) i srednjim rodom.

zavisnosti među sintaktičkim cjelinama koje neposredno povezuje veznik ili se ona odražava i na širu strukturu.

Već i sporadična istraživanja veznih sredstava na razini teksta pokazuju, kako to ističu Badurina i Palašić (2012) te Wajszczuk (2011), da strukture s veznim sredstvima koja povezuju riječi i rečenice ne predstavljaju jednostavne modele. Treba podsjetiti na to da izbor i oblikovanje konačne jezične strukture ulazi u dobro poznate „brazde” – veznike. Na razini teksta „(...) u dinamičkim situacijama jezične uporabe vezna sredstva – osim vezne – potencijalno obnašaju i druge funkcije, ali i (...) da *ne*-veznici mogu nastupati u ulozi *veznika/veznih sredstava*. Utoliko je, smatramo, utemeljeno promišljanje o *natkategorijalnosti* ‘kategorije’ veznih sredstava” (Badurina, Palašić 2012: 262).

Vezna sredstva, koja su jako izdiferencirana genetski i funkcionalno, najvjerojatnije predstavljaju određeno funkcionalno polje koje odslikava niz dubokih logičkih relacija koje na razini iskaza (*parole*) u stilskim i pragmatičkim uvjetovanostima predstavljaju tako složene strukture, kako je to pokazala u svojim analizama Wajszczuk, da ih nije jednostavno dekonstruirati za potrebe lingvističkih istraživanja. Opći mentalni procesi koji uzrokuju povezivanje jezičnih elemenata daju se pomoću metajezika dekonstruirati, a njihova priroda vidljiva je u psiholingvističkim istraživanjima razvoja govora u ontogenezi djece kroz prizmu usvajanja veznih sredstava. Maretićev uvid u to da se kod djece kao prvi u vezničkoj funkciji pojavljuju parataktički kopulativni i adverzativni veznici našao je potvrdu u najnovijim slovačkim istraživanjima. Naime na materijalu materinskog jezika ona jasno pokazuju da se u ontogenezi, u razdoblju razvoja govora djece od 18 do 36 mjeseci, kao prvi pojavljuju parataktičkim rečenicama konjunktivni **a**, zatim **aj**, kasnije djeca počinju rabiti adverzativne **lebo**, **ale**, te hipotaktičke **že**, **aby**, **či**, **ako**, **čo**, **ked**, **alebo** u istom redu veznika kod djevojčica i dječaka, uz malo kasniji razvoj govora kod dječaka (Kesselová 2013: 190–191, 202–203). Usvajanje navedenih veznih sredstava tijesno je povezano s razvojem dječjega govora i istovremenim usvajanjem govornih žanrova.²⁷

Kod govornika koji usvajaju jezik iz iste jezične porodice česta je pojava da rabe prije svega ona sredstva koja su im zajednička s materinskim jezikom, dok se ostalima koriste mnogo manje.²⁸

Uza svoju osnovnu metajezičnu funkciju vezna sredstva češće nego što se može činiti vrše i ulogu pragmatičkih sredstava, na što upućuju Badurina i Palašić (2012). Nisu to više metajezični elementi kada govornik reagira na izvanjezičnu situaciju, na cijelu semantičku (dubinsku) strukturu samo pomoću veznika, npr. iznenađenja, nepovjerenja i sl., kada rabimo **aaa!**, **iii!**, a jedno od mogućih reagiranja sugovornika na neiskreno ponašanje govornika je (ipak) **da**, kao i kontekstna reagiranja u obliku **ali...** (**ali**). U ovakvim i drugim jezičnim situacijama veznici gube svoju metajezičnost podliježući procesu *funkcionalne derivacije* i tako od njih nastaje druga vrsta riječi, u

²⁷ Takva djelomična i malobrojna istraživanja usvajanja veznih sredstava poznata su u psihologiji i psiholingvistici, npr. u Poljskoj radovi M. Przetacznik i njezina kruga istraživača.

²⁸ Jaku interferenciju zajedničkih veznika potvrđuju lektori stranih jezika.

ovom slučaju uzvici.²⁹ Dobar primjer funkcionalne derivacije predstavlja leksem *da*, koji vrši funkciju čestice i veznika i koji povezuje različite vrste hipotaktičkih rečenica, a također može povezivati parataktičke, vršeći dodatno funkciju elementa koji je ne samo veznik već i element nadovezivanja svojstven narativnosti, npr. *Puno je pričao, da bi zatim naglo nestao*. (Pranjeković 2008).³⁰

4. Iz dijakronije veznih sredstava

Literatura koja pokazuje evoluiranje i funkcioniranje veznika na dijakronijskom planu izravno upućuje na njihove značajke koje su vidljive i na sinkronijskom planu.

S obzirom na svoju genetsku prošlost i evoluciju tradicionalnih veznika i razvijenijih drugih veznih sredstava oni se nalaze između takvih nominalnih riječi koje podliježu prilično brzim promjenama (konkretno, imenica i pridjeva te glagola, i s druge strane takvih koje podliježu sporijim, dugotrajnim evolucijskim procesima poput zamjenica, prijedloga, čestica i uzvika). Kako je to primijetio već Antoine Meillet (Meillet 1915) u svojim komparativnim istraživanjima, veznici s vremenom gube izrazitost, ali autor nije mogao odgovoriti na pitanje zašto su veznici često manje trajni od drugih funkcionalnih elemenata. Sada je odgovor jednostavniji – zajedno s promjenama stilova te stvaranjem novih jezičnih žanrova i najzad promjenama u samoj normi pojedinih standardnih jezika nastaje potreba oblikovanja novih sredstava.³¹ I istovremeno svjedoči o njihovoj važnosti u jeziku.

Budući da (uglavnom) nisu posuđivani iz drugih jezika, procesi obnavljanje inventara veznih sredstava odvijaju se na više načina pomoću domaćih elemenata.

Jedan od načina obnavljanja jest potiskivanje jednog sredstva u korist drugoga zajedno s promjenom u njihovim funkcijama, kako se to dogodilo u slučaju spomenutog *i* u korist *a*. Jedan je smjer evoluiranja veznika bio takav da je jedan veznik potiskivao drugi, čega su primjer najstariji (pra)slavenski parataktički veznici *i* i *a*, koji su opstali do danas u svim slavenskim jezicima, iako je u nekim jezicima došlo do promjene funkcija. Tako je u češkom i slovačkom *a* preuzelo konjunktivnu ulogu i dok je u susjednom poljskom jeziku *a* zadržalo izrazitu moć suprostavljanja.³² Zanimljivo je da je u poljskom suvremenom jeziku još uvijek kod starijih govornika pri dodavanju brojeva prisutna konstrukcija *2 a 2 jest cztery* (hrv. *2 i 2 su četiri*).

U slavenskim se jezicima bilježi i drugi način uvođenja veznih sredstava, to jest kada na osnovi jednostavnih veznika dodavanjem čestica *i*/ili priloga postaju složeniji

²⁹ Problem funkcionalne derivacije tiče se ne samo veznika nego i drugih funkcionalnih sredstava; neki lingvisti ga zovu *konverzijom*, koja je ipak užeg smisla jer pokazuje samo prijelaz jezičnog elementa iz jedne vrste riječi u drugu, bez posebnog naglašavanja njegovih funkcija.

³⁰ Ovakve funkcije bilježe gramatike i rječnici. O prirodi *da* u dijakronijskoj perspektivi u južnoslavenskim jezicima v. npr. Асенова 1989, u suvremenom hrvatskom v. također I. Pranjeković 2008.

³¹ U tom pogledu u slavenskim jezicima nisu bila rađena posebna istraživanja.

³² Prilična stabilnost i spore promjene u obliku i funkcijama veznih sredstava najvjerojatnije ima uzrok u stabilnosti jezičnih konstrukcija (rečenica) koje ona povezuju.

oblici. Takav je primjer poljski kopulativni veznik složen od triju članova **tudzież** koji je nedavno funkcionirao pored *i*, spajajući sadržaje kojima je svojstven zajednički prostor i vrijeme prije svega u pisanim stilovima.³³ Nije ga ipak potisnuo; u suvremenom standardnom jeziku je **tudzież** malo arhaičan, dok *i* i dalje funkcionira kao osnovni kopulativni veznik. Razvoj se oblika veznih sredstava odvijao na različite načine i nesimetrično, tj. dok su se jedni, npr. poljski parataktički adverbizativni veznici koji su prolazili kroz više etapa promjena, tijekom stoljeća obnavljali najčešće pomoću čestice *ino* od oblika: **je(d)no** > *jedynie* do današnjega > **tylko jedynie**, drugi su potiskivali stare, npr. **pak** > **lepak** > **zasię**.

Čest kopulativni složeni veznik **także** i najmlađi među njima **oraz** nastali su tek u 19. stoljeću i karakteristični su do danas prije svega za administrativni i umjetnički stil. Suvremeni **tak-jak**, **jak-tak** oblikovali su se zajedno s razvojem umjetničkog stila (prije svega za vrijeme romantizma) također u 19. stoljeću (Bednarczuk 1967: 23–25).

Kako navodi Bednarczuk, koji je pretražio sve staropoljske izvore, najviše je bilo jednosložnih veznika, od kojih su kopulativni **a**, **i** bili u svim slavenskim dijalektima (i kasnije su se našli i u standardnim jezicima), kako se pretpostavlja, od praslavenskih vremena, iako u spomenicima nisu bili sasvim zamjenjivi (Bednarczuk 1967: 109–110). Uz najstarije elemente postoji niz kasnijih, koje su s vremenom oblikovali govornici u fonetskom, gramatičkom i stilskom evoluiranju jezika.³⁴

Drugi način obnavljanja inventara veznih sredstava jest kada pojedino sredstvo postane polifunkcionalno, na što je skrenuo pozornost već Maretić, a što je uzrokovano time da jedan dio njih potječe „...od pronominalnijih osnova i to ili od demonstrativnijih ili od interogativnijih” (Maretić 1887: 80)³⁵, što se vidi na primjeru polj. **gdzie**, koji funkcionira u smislu štok. **gdje** i **kamo** u izričnim i upitnim rečenicama:

polj. *Byłam (tam), **gdzie** było bardzo niebezpiecznie.*

*Idę tam, **gdzie** będzie bezpiecniej.*

*Dokąd/**gdzie** idziesz?*

hrv. *Bila sam (ondje) **gdje** je bilo jako opasno.*

*Idem tamo **kamo** je sigurnije.*

Nesumnjivo je da jedan od bitnih razloga promjena odnosa među riječima ili rečenicama koje se povezuju jesu komunikacijski zahtjevi povećanja ekspresivnosti. Kako pokazuju rezultati istraživanja kod Bednarczuka (Bednarczuk 1967), u poljskom je jeziku odnos povezanih riječi prema povezanim rečenicama gotovo isti, tj. najčešći su kopulativni veznici koji u istom omjeru povezuju riječi i rečenice, zatim dolaze

³³ Poznato je da se slavenska osnova **tu-** često vezala s drugim elementima, npr. **-kaj** > stsl. **tukaj**); poljski i češki tročlano **tudzież**: **tu-dě-že** > **tudzież** u značenju i imalo je deiktiku funkciju određivanja bliskosti objekata ili zbivanja u prostoru i vremenu.

³⁴ Podaci do kojih je došao Bednarczuk na temelju podataka iz staropoljskog jezika pokazuju procese morfološkog razvitka veznika: u poljskom jeziku od ukupno zabilježenih 155 veznika jednosložnih je bilo 41, naprama 92 dvosložnih, 15 trosložnih, 6 četverosložnih i samo jedan peterosložni.

³⁵ Pravopis prema tekstu originala.

adverzativni, alternativni i na kraju disjunktivni veznici. Što se tiče morfoloških oblika, tijekom razvoja parataktičkih veznika vidljivo je da su na prvom mjestu adverzativni (96), zatim alternativni (44), kopulativni (8) i disjunktivni (7). Neki veznici spajaju se s drugim vrstima riječi – česticama ili prijedlozima. Prije svega vidljiva je njihova bliskost s česticama, s kojima se često njihove funkcije prepliću, što je tendencija šireg opsega karakteristična za sve slavenske jezike.

Može se pretpostavljati da se pred istraživačima jezične dijakronije nalazi još dosta neriješenih pitanja u vezi s funkcijama veznika u prošlosti (npr. poznato je da je u staropoljskom jeziku *a* bilo u apodozi pogodbenih rečenica³⁶ te u funkciji uzvika *o!*, npr. *A zły człowiecze! (Zao čovječe!)* (Bednarczuk 1967: 15).

Spomenuta tendencija evoluiranja veznika u smjeru njihove veće složenosti povezana je s razvojem stilskih i pragmatičkih zahtjeva te s oblikovanjem suvremenih žanrova, što je dovelo do toga da je osim tzv. *pravih* (i genetski starih) *veznika* u svakom jeziku nastao još veći broj složenih veznih sredstava koja predstavljaju bogat registar u svakom jeziku, npr. polj. *i tym samym, jako że, ten który, i obok*, štok. *budući da, već i, i pored toga što*, bug. *тѣй катѡ, въпреки че, нищо че* itd. pomoću kojih postoji mogućnost uključivanja novih, često kondenziranih i nejednoznačnih sadržaja ne samo u okviru dviju neposredno povezanih rečenica već i nadrečeničnih, često vrlo razgrađenih struktura. Poznata je i pojava redupliciranih npr. polj. *ani... ani, bądź... bądź, czy... czy, albo... alb*, štok. *ili... ili* itd. Može se pretpostaviti da će se takve tendencije u jezicima nastaviti.

5. Umjesto zaključka

U suvremenoj su slavistici potrebna kontrastivna istraživanja veznih sredstava na gramatičkom planu koja bi pokazala sličnosti i idiomatske razlike među slavenskim jezicima. Poželjna bi bila takva istraživanja i na stilističkom planu da se vidi njihova stilistička izdiferenciranost, zamjenjivost drugim sredstvima, a na koncu i povezanost s određenim stilovima. Cilj bi takvih istraživanja bio koristan ne samo iz teorijskih razloga nego i za praktičke svrhe – u nastavi slavenskih jezika kao stranih. Poznata je činjenica da se pri usvajanju stranog jezika najprije usvajaju ista ili bliska sredstva, dok se idiomatska dugo izbjegavaju.³⁷

Literatura

Асенова, Петя (1989) *Балканско езикознание*, Наука и изкуство, София.

Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak (1991) *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus, Zagreb.

³⁶ Ta funkcija zahtijeva suvremena istraživanja u poljskom i drugim slavenskim jezicima.

³⁷ Npr. poljski studenti koji uče hrvatski nerado upotrebljavaju *te, budući da* i dr.

- Badurina, Lada, Mihaela Matešić (2006) „O tekstnim konektorima”, *Riječki filološki dani* 6. *Zbornik radova*, ur. Ines Srdoč-Konestra, Silvana Vranić, Rijeka, 205–222.
- Badurina, Lada (2008) *Između redaka: Studije o tekstu i diskursu*, Hrvatska sveučilišna naklada – Izdavački centar Rijeka, Zagreb – Rijeka.
- Badurina Lada, Nikolina Palašić (2012) „Pragmatika veznih sredstava”, *Sarajevski filološki susreti. Zbornik radova*. knj. 1, ur. Ismail Palić, Sarajevo, 252–265.
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika (1995) *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Bednarczuk, Leszek (1967) *Polskie spójniki parataktyczne*, Ossolineum, Wrocław.
- Crystal, David (1975) *The Cambridge Encyclopedia of Language*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Dvonč, Ladislav, Gejza Horák, František Miko, Jozef Mistrik, Ján Oravec, Jozef Ružička, Milan Urbančok (1966) *Morfologia slovenského jazyka*, Spojoy, Vydavateľstvo Slovenskej akademie vied, Bratislava.
- EJO (2003) *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, ur. Kazimierz Polański, Ossolineum, Wrocław.
- Encyklopedia wiedzy o języku polskim* (1986), ur. Stanisław Urbańczyk, Ossolineum, Wrocław.
- Glušica, Rajka (2012) „Teorije o vrstama riječi”, *Sarajevski filološki susreti. Zbornik radova*. knj. 1, ur. Ismail Palić, Sarajevo, 220–240.
- Gołąb, Zbigniew, Adam Heinz, Kazimierz Polański (1970) *Słownik terminologii językoznawczej*, PWN, Warszawa.
- Gramatyka (1984) *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, ur. Zuzanna Topolińska, PWN, Warszawa.
- Grochowski, Maciej (2014) „Pojęcie jednostki funkcyjnej. Z historii metodologii składni polskiej”, *Wyrażenia funkcyjne w perspektywie diachronicznej, synchronicznej i porównawczej*, ur. Krystyna Kleszczowa, Anna Szczepanek, Katowice, 13–23.
- Grochowski, Maciej, Anną Kisiel, Magdaleną Żabowską (2014), *Słownik gniazdowy partykuł polskich*, PAU, Kraków.
- Kesselová, Jana i dr. (2013) *Spojky a spajacie prostriedky v slovenčine*, VEDA, Bratislava.
- Klemensiewicz, Zenon (1937) *Składnia opisowa współczesnej polszczyzny kulturalnej*, Gebethner i Wolf, Kraków.
- Klemensiewicz, Zenon (1953) *Zarys składni polskiej*, PWN, Warszawa.
- Kleszczowa, Krystyna, Anna Szczepanek (2014) *Wyrażenia funkcyjne w perspektywie synchronicznej, diachronicznej i porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kleszczowa, Krystyna, Kamilla Termińska (2015) „Genetyczne parantele partykuł i spójników”, *lingVaria X*, Kraków, 77–86.

- Krajčovič, Rudolf (1986) *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. 1. vyd. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.
- Leech, Geoffrey (1974) *Semantics*, Penguin, London.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm (1795) *Les Nouveaux Essais sur l'entendement humain*; prijevod na poljski jezik: Izidora Dąmbska (1955) *Nowe rozważania dotyczące umysłu ludzkiego*, PWN, Warszawa.
- Locke, John (1690), *An essay Concerning Human Understanding*, prijevod na poljski jezik: Bolesław Józef Gawecki (1955) *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*, PWN, Warszawa.
- Maretić, Tomo (1887–1888) „Veznici u slovenskijem jezicima”, *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, knj. 86 (str. 76–150), knj. 89 (str. 61–128), knj. 91 (str. 1–80) i 93 (str. 1–77), Zagreb.
- Meillet, Antoine (1915) *Le renouvellement des conjonctions*, Paris.
- Palić, Ismail (2012) „Opis veznika u gramatikama bosanskog jezika”, *Sarajevski filološki susreti. Zbornik radova*. knj. 1, ur. Ismail Palić, Sarajevo, 241–250.
- Pranjković, Ivo (1984) *Koordinacija u hrvatskom književnom jeziku*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb.
- Pranjković, Ivo (1993) *Hrvatska skladnja: Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Pranjković, Ivo (1997) „Iz tipologije konsituativnih iskaza u tekstovima razgovornog stila”, *Tekst i diskurs*, ur. Marin Andrijašević i Lovorka Zergollern-Miletić, Zagreb, 409–415.
- Pranjković, Ivo (2001) *Druga hrvatska skladnja: Sintaktičke rasprave*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Pranjković, Ivo (2004) „Konjunktori, subjunktori i konektori u hrvatskom jeziku”, *Riječki filološki dani* 5, ur. Irvin Lukežić, Rijeka, 457–462.
- Pranjković, Ivo (2006) „Hrvatski jezik i biblijski stil”, *Raslojavanje jezika i književnost*, Zbornik radova 34. seminara, ur. Krešimir Bagić, Zagreb, 23–32.
- Pranjković, Ivo (2008) „Vezničko i nevezničko DA u hrvatskom jeziku”, *Riječki filološki dani* 7, ur. Ines Srdoč Konestra, Silvana Vranić, Rijeka, 505–515.
- Pranjković, Ivo (2013) *Gramatička značenja*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Raguž, Dragutin (1997) *Praktična gramatika hrvatskog jezika*, Medicinska naklada, Zagreb.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Trask, Robert Lawrence (2005) *Temeljni lingvistički pojmovi*, Školska knjiga, Zagreb.
- Wajszczuk, Jadwiga (1997) *System znaczeń w obszarze spójników polskich: wprowadzenie do opisu*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Wajszczuk, Jadwiga (2011) „Co właściwie spójniki łączą? Powrót do pytań zasadniczych”, *Prace Filologiczne* 60, Warszawa, 263–285.

STRESZCZENIE

Maria Cichońska

JESZCZE O SŁOWIAŃSKICH SPÓJNIKACH

W artykule, który ma charakter szkicu, prezentuje się najważniejsze dotychczasowe badania w zakresie słowiańskich spójników; w dalszej części pracy przywołuje się cechy spójników i środków, które stanowią rozszerzenie tradycyjnych spójników, i występują w bardziej rozwiniętych strukturach zdaniowych w tekście. Ostatnia część artykułu zawiera wybrane aspekty badań środków spajających w perspektywie diachronicznej i konfrontatywnej. Artykuł oparty jest przede wszystkim na materiale języka chorwackiego (i szerzej, z racji dużych podobieństw – sztokawskiego nawiązuje się także do innych języków, słowiańskich, np. bułgarskiego czy słowackiego).

Słowa kluczowe: *spójnik; środki łączenia; funkcje spójników; język chorwacki; język polski*

SUMMARY

Maria Cichońska

MORE ON “THE ROAD MORE FREQUENTLY TAKEN”
OR ON SLAVIC CONJUNCTIONS

The paper focuses on the nature of those function words (Pol. *wyrazyfunkcyjne*, Cro. *funkcionalne riječi*, Germ. *Funktionwörter*) that, in traditional linguistics, that is, in grammar books and the majority of papers, are referred to as conjunctions. On the basis of analysis of literature on Slavic languages we conclude that national linguistics have treated these function words in a sporadic manner – studies were conducted in a manner that lacked focus, various methodologies were applied and the results were frequently not reported in grammar books. Although the interest of Slavic linguistics in this type of function words has been growing recently, no synthetic descriptions or interpretations of these words exist. Considering the severity of the issue, this paper is conceived as a sketch which first gives an overview of the general characteristics of traditional conjunctions, followed by a short overview of methodologies used in previous research and a proposal for new avenues of research of not just those words that are traditionally viewed as conjunctions, but also of other means that can be used for linking purposes and that are the result of morphological or functional derivation from primary conjunctions. The aim of the chosen diachronic approach to linking words is to demonstrate the tendencies in their evolution. The paper also employs the contrastive approach as it focuses on the materials from Croatian (Štokavian) and Polish, and some insights from other Slavic languages.

Key words: *conjunction; linking words; function of a conjunction; Croatian; Polish*